

De politiek-religieuze context rond het Beleg van Oostende (5)

Eddy Masschalck

11) Oostende onder de Staat- sen

Sinds 1576 is Oostende in handen van de Staatsen. Vanaf 1578 werken de Oostendenaars, samen met de Staatse troepen, aan een netwerk van wallen en verschansingen rond de stad. In 1579 komt er een compagnie watergeuzen onder leiding van admiraal Treslong. Vanaf 1579 gaat in Oostende de Sint-Pietersprocessie niet meer uit. De Grauwe Zusters van het hospitaal vertrekken naar het binnenland en worden vervangen door lekenverpleegsters. Hun klooster en landerijen wordt door de Stad verkocht. Op 3 april 1580 komen er twee compagnies Schotten. Vanaf 1582 zijn er tevens hervormde predikanten.

Rond 1580 kan men zich afvragen wie het nu voor het zeggen heeft. Is het nog steeds Filips II in het verre Madrid. Is het diens landvoogd Alessandro Farnese. Is het Willem van Oranje of is het de hertog van Anjou die door Willem als heerser der Zuidelijke Nederlanden is binnengehaald? Of is het Matthias van Oostenrijk die door de Staten-Generaal als landvoogd erkend is.

Juli 1583 verovert Farnese Duinkerke. Omstreeks 27 juli 1583 komt Farnese voor Oostende. De verdedigingstroepen zijn zwaar gewapend. Twee oorlogsschepen uit Vlissingen maken elke nadering via de haven onmogelijk. Na vijf dagen ziet de hertog af van de belegering. Het is de eerste keer dat zijn leger verzaakt aan het beleg van een stad. De Hollanders, in samenwerking met hun bondgenoten de Engelsen, versterken de stad nu nog verder met grachten en bolwerken.

In 1583 brengen de Staatsen langs de Vlaamse kust kunstmatige inundaties aan voor de verdere verdediging. Een reeks dijken wordt doorgestoken in Blankenberghe, Sluis en andere plaatsen. Uitgestrekte delen van het land komen onder water te staan. Een poging om ook de Bredene-dijk ten oosten van Oostende door te steken wordt verhinderd door de Prins van Chimay, bestuurder van Vlaanderen. In 1584 wordt te Oostende de Bredene-dijk toch doorgestoken. Die doorsnijding brengt **de Geule** teweeg (dit wordt later de huidige Oostendse haven). De gronden van Mariakerke, Stene, Bredene, Leffinge, Snaaskerke en Oudenburg worden moerassen, vlieten en kreken. De 'Oostendse Watergang' die de zuidelijke grens van de 'nieuwe stad' vormde, sluit nu aan bij de nieuwe oostelijke zee-arm en wordt van dan af Sinte-Catharinakreek genoemd. Oostende, een bijna ongenaakbaar eiland, heeft nu een sterke strategische positie. De Geule zal de ideale bevoorradingsweg worden tijdens het Beleg van Oostende.

In oktober 1583 bestaat het garnizoen te Oostende uit een legertje huurlingen, daartoe behoort een contingent Engelsen. De leefomstandigheden in de stad zijn armzalig. Eind februari en begin april 1584 slaat het garnizoen aan het muiten, de soldaten zijn al verscheidene maanden niet betaald. Het garnizoen gaat zich te buiten aan allerlei baldadigheden. De burgers van Oostende beginnen andere oorden op te zoeken waar hun huizen en schepen niet op elk ogenblik gevaar lopen ten prooi te vallen aan buitensporigheden. De Oostendse burgerij is verdeeld. Een gedeelte is Spaansgezind, onder meer omdat ze bezittingen hebben in gebied onder Spaanse controle.

Afbeelding 3: plan dat goed de gevolgen laat zien van het doorsteken van de duinen ten oosten van de stad.

Kopergravure van Gioseppo Gamurini, uit 'Delle Guerre di Fiandra' van Pompeo Giustiniano. (Uitgever Joachim Trognese, Antwerpen 1609).

Eind april laten enige Oostendse soldaten gevangenen vrij, zij weten zelf niet meer tot welke partij ze nu eigenlijk behoren.

Brugge kiest voor onderwerping aan Spanje en tekent op 20 mei 1584 vrede met Spanje. De legerleiding van Oostende wil nu niets meer te maken hebben met Brugge. Op 29 mei 1584 sticht het garnizoen van Oostende brand te Blankenberg, Heist en Wenduine.

Op 4 juni 1584 verklaren de Nederlandse Staten-Generaal, Brugge en het Brugse Vrije tot vijanden.

Oktober 1584 begint het gevaarlijk te gisten in Oostende. Maar als Oranje behoorlijk wat geld en manschappen uit Zeeland naar Oostende stuurt, slaat de stemming er, net zoals in Sluis, definitief om ten voordele van de Staten.

De soldaten te Oostende zijn er meestal zo slecht aan toe dat ze geen andere oplossing zien dan het levensnoodzakelijke te roven in vijandelijk gebied. De jaren 1584

tot 1589 worden dan ook gekenmerkt door vrijbuitersacties in het Brugse Vrije tot onder de muren van Brugge en zelfs in heel het Graafschap Vlaanderen. De soldaten krijgen hierbij onder meer hulp van lieden uit het hinterland die zich te Oostende gevestigd hebben. Er zijn ook gelijkaardige acties vanuit Sluis, maar slechts tot 1587 wanneer Sluis in handen valt van de Hertog van Parma.

Dorpen en gehuchten worden platgebrand. Boeren worden van hun vee beroofd, huizen en hoeven worden geplunderd en in brand gestoken, rijke dorpelingen en reizigers worden gevangen genomen en pas tegen losgeld vrijgelaten, zelfs geëscorteerde voedseltransporten en schepen op waterlopen worden geplunderd.

De Duinenabdij stelt pachtovereenkomsten op, op maat van de plunderingen. De pachtsom houdt rekening met de verliezen door beroving.

In die tijd is er daarenboven ook een scherpe economische crisis.

In Brugge ziet men zich genoodzaakt honden, katten, ratten te eten.

Moegetergd besluiten de Staten van Vlaanderen om Oostende hard aan te pakken. Ze zullen de kuststad door een gordel van schansen, forten en wallen van het binnenland isoleren. Er worden sterktes gebouwd, onder meer te Oudenburg (1584), Snaaskerke (1584), Leffinge (1584) Nieuwendamme (1584), Stalhille, Meetkerke, Zuienkerke, Blankenberge, Nieuwege, Nieuwmunster. Het fort van Oudenburg ligt op een strategische plaats, aan een brug over de Ieperleet. De gordel kan de vrijbuiters echter niet tegen houden gezien de grote onderlinge afstand tussen de forten.

La Motte, bevelhebber van de troepen in Vlaanderen, probeert op 30 maart 1585, aan het hoofd van enkele compagnies Italiaanse en Waalse soldaten, Oostende via het strand in te nemen. Dit mislukt. In de zomer probeert La Motte het opnieuw. Hij kan het vier uur volhouden in de Oude stad. Zijn soldaten verspreiden zich echter in de stad om te plunderen en worden daarvoor des te gemakkelijker door het garnizoen overrompeld. La Motte, zelf zwaar gewond, blaast de aftocht. De misnoegde Hertog van Parma laat verschillende officieren straffen omdat zij onvoldoende hun plicht gedaan hebben. In 1586 en juni 1587 doet La Motte nog eens vergeefse pogingen.

Op 12 januari 1587 komt Oostende voor het eerst onder een Engelse gouverneur, Sir John Conway. Hij is door de Koningin aangeduid en door de Staten aanvaard. Er worden ook Engelse troepen gelegerd. Februari 1587 wordt in de vergadering van de Staten-Generaal argwaan uitgedrukt betreffende de betrouwbaarheid der Engelse bezetting van Oostende. Volgens de notulen van de Staten is Conway 'een zeer gierich, barbare en onervaren persoon'. Zijn hebberigheid drijft hem er toe om delen van het budget van de fortificaties voor zichzelf te reserveren. Hij smokkelt Vlaams textiel naar London. Engelse pro-

ducten verkoopt hij taksvrij in Oostende. Handelaars die hun geld ontvingen laat hij overvallen. In het voorjaar 1589 dringen de Staten van Zeeland er bij de Staten-Generaal op aan om hem te vervangen. Op 11 augustus 1590, en tot voldoening van de burgers, wordt John Conway eervol teruggeroepen door de Koningin. Zijn opvolger is Sir Edward Norris.

De Vlaamsche Kronijck noemt de stad in 1587 'een onvallich nest, speloncke der dieren en moordenaren, die cause waren van de ruyne van zo menich menschen, ja geheel Vlaendren benauwende'.

12) 1588, de Onoverwinnelijke Armada

In 1583 schrijft Filips aan Farnese: 'Indien Spanje Engeland direct aanvalt, Elisabeth afzet en haar katholieke nicht Maria Stuart op de troon helpt, zal dat dan niet het einde van de opstand in de Nederlanden betekenen?'.

In 1588 valt de verovering van de Noorderlijke Nederlanden stil. Farnese heeft een nieuwe opdracht.

De ondersteuning van de opstand in de Nederlanden door het Verdrag van Nonsuch, Engelse piraterij op de Spaanse handels- en vissersvloot, plunderingen op de Spaanse kust door vrijbuiters Francis Drake, de ketters koningin Elisabeth I, de onthoofding van de katholieke koningin van Schotland Mary Stuart, drijven Filips II er toe een invasie op Engeland te plannen om er het bebind omver te werpen.

In het voorjaar van 1588 komen verschillende Engelse en Spaanse vertegenwoordigers aan te Oostende om te onderhandelen over vrede. Zij verblijven in tenten ten westen van de stad. Alexander Farnese is er ook. Zij eten en drinken aan een rijk uitgedoste tafel maar komen niet tot een overeenkomst. Ondertussen nemen ze nodige

maatregelen voor een strijd tot het uiterste. Filips II is een verovering van Engeland aan het voorbereiden. Elisabeth wil Drake naar Cadix sturen om er preventief de Spaanse vloot te vernietigen.

Farnese die als opdracht heeft een invasieleger naar de andere zijde van het Kanaal te brengen, verzamelt in de streek van Nieuwpoort en Duinkerken de nodige landingsboten, 30.000 soldaten en 5000 paarden. Om de boten, die in het binnenland gebouwd worden, gemakkelijker naar de kust te brengen, laat hij door gevangenen de kanalen Gent-Sluis en Brugge-Nieuwpoort-Duinkerken graven.

Op 28 april 1588 verlaat de 'Onoverwinnelijke Armada' de haven van Lissabon. Na een tussenstop in La Coruña omwille van averij, wordt op 21 juli het anker opnieuw gelicht. Het verrassingseffect is ondertussen volledig verloren. Na de doortocht door het Kanaal zal de Armada de overtocht beschermen van Farnese's soldaten. Men zal dan een landing uitvoeren. De Armada bestaat uit 24 grote oorlogsschepen, 47 gewapende koopvaarders, 21 transportschepen en nog 35 kleinere schepen. De bewapening bestaat uit meer dan 2400 kanonnen. Aan boord 19.000 soldaten en 7.000 zeelui (waaronder 3200 Vlaamse soldaten en 700 Vlaamse zeelieden). Maar de grote schepen zijn langzaam en moeilijk wendbaar. Hun tactiek zal er in bestaan dicht bij de vijandelijke schepen te komen en die dan te enteren en te bestormen.

De Engelsen beschikken over 16.000 man op 34 oorlogsschepen en 192 particuliere vaartuigen. De galjoenen van de Engelsen zijn snel en wendbaar, maar er is weinig plaats voor troepen. In geval van bestorming na entering hebben ze weinig kans. De vloot staat onder leiding van Francis Drake en Admiraal Charles Howard. Een Hollands-Zeeuws eskader van 140 schepen moet het uitzeilen van Farnese's troepen beletten.

Ter hoogte van Kaap Finistere wordt de Armada verrast door een hevige storm. Er is ernstige averij. In het Kanaal worden zij dan opgewacht door de snelle wendbare schepen van de Engelsen.

De inscheping van Farnese's troepen start te Nieuwpoort op 7 augustus en te Duinkerken op 8 augustus. Het Noord-Nederlandse eskader belet Farnese's schepen om de open zee te bereiken. De schepen van de Armada kunnen met hun grote diepgang niet dicht genoeg komen om de blokkade te doorbreken.

Na een zwaar en langdurig zeegevecht op 8 augustus 1588, wordt de Spaanse vloot door de Engelsen verslagen. De Spanjaarden verliezen 35 schepen, 9000 soldaten en 5000 zeelieden. Zij proberen wanhopig weg te geraken maar worden door een zware storm uiteen gedreven. Er wordt beslist om rond de Britse eilanden terug naar Spanje te varen. Door zware stormen aan de Schotse en Ierse kust, gaan er nog eens 28 schepen verloren. Slechts een 60-tal schepen bereikt Spanje. De ambitieuze strategie van Filips eindigt in een kolossale nederlaag. Het begin van het einde van de Spaanse wereldmacht.

De Engelsen hebben weinig gesneuvelden in de strijd, maar duizenden doden ten gevolge van ziekte, slechte verzorging en onvoldoende voorraden. De helft van de manschappen die tegen de Armada gevochten hebben, halen eind 1588 niet.

Na ongeveer 30 jaar streven om de oorlog buiten Engeland te houden, onder meer door steun te verlenen aan de opstandelingen, krijgt de politiek van Engeland nu een totaal andere wending. Het is nu duidelijk dat met Filips II geen compromissen mogelijk zijn. De schrik voor een terugkeer van de Spaanse vloot zal in de volgende decade alle oorlogsbeslissingen van de Koningin beïnvloeden.

Haar directe adviseurs zijn opgegroeid in een periode van vrede en weten weinig over oorlog voeren. Het is nu Engeland die

hulp nodig heeft van de Nederlanden.

Nieuwe Spaanse vloeden tegen Engeland in 1596 en 1597 worden eveneens door zware stormen uiteen gedreven....

13) Oostende onder Norris

Voor Engeland is Oostende van strategisch belang: onder Engelse controle is de stad een militair bruggenhoofd op het continent; onder Spaanse controle daarentegen zou ze een ideale uitvalbasis zijn voor een Spaanse invasie van Engeland.

De Nieuwjaarsstorm 1589 vernielt een deel van de verdedigingswerken zodanig dat de stad 'ten allen canten open light ende in seer groote peryckelen van by den vyant overvallen te worden'. September 1589: opnieuw een verwoestende storm. London zet de Staten-Generaal onder druk voor het bekostigen van de herstellingswerken. Gelukkig staat Spanje op dat moment er strategisch zo zwak voor dat het geen gebruik kan maken van deze buitengewone gelegenheid om Oostende te overrompelen.

In 7 juni 1590 vragen de Staten van Zeeland aan de Staten-Generaal de aanstelling van een nieuwe gouverneur te Oostende. De Koningin wil Sir Edward Norris aanstellen. De Staten van Zeeland willen een Nederlander op die plaats 'omdat Oostende geen pandstad is'...

Op 15 september 1590 legt Sir Edward Norris dan toch voor de Raad van State de eed af als gouverneur te Oostende.

Sir Edward Norris is een opvliegend en eerzuchtig man. Hij is de broer van de meer bekende John Norris, die in Frankrijk, Ierland en de Nederlanden militaire roem vergaarde. In 1589 vergezelde Edward zijn broer en Francis Drake tijdens de grote Engelse maritieme expeditie naar Portugal.

Het garnizoen te Oostende wordt aangevuld met 4000 man. De acties van de Oostendse vrijbuiters veranderen nu snel van karakter.

Norris wordt naar London geroepen en er terecht gewezen. Bij zijn terugkeer excuuseert Norris zich omstandig en belooft zelfs om rekenschap te geven van zijn onrechtmatige inkomsten uit de contributies.

In mei 1592 komt Michiel Everwijn, Staatse ontvanger van belastingen en contributies, te Oostende aan. De ontvanger moet nieuwe dorpen, halsstarrige weigeraars en onregelmatige betalers tot contributie dwingen.

Juli 1592 krijgt de Raad van State klachten betreffende de zeer slechte behandeling van gevangenen te Oostende. De Vlaamse Kronijck meldt dat gevangen kooplui er 'zeer miserabelijck getraceert, storven van groote allende'. Een geschokte arbeider ontvlucht de stad omdat hij de gruwelen niet langer kan aanzien 'ter oorzaak der overvloedighe moorden welke zij dagelijks bedreven, zommighe de kele afghesneden, andre ghehanghen, andre in dycken gesmeten ende met haerlieder clauwaeren stocken zo onder twater ghehouden totter dood'. Daarop oefent de Raad van State druk uit om de behandeling van gevangenen te verbeteren.

Voor het eerst in de eeuw beschikt Engeland over een getraind leger, veteranen in de Nederlanden met drie-vier jaar dienst. Tijdens de tweede helft van 1592 is er weinig activiteit van het Oostends garnizoen. Waarschijnlijk heeft de Koningin Engelse troepen gelicht voor de strijd tegen de Spaanse aanwezigheid in Bretagne en om Hendrik IV bij te staan in het langdurig beleg van de zwaar versterkte stad Rouen. Van tijd tot tijd worden dus troepen weggetrokken wanneer de Nederlanders er zelf nood aan hebben, en zo ontwikkelt zich gaandeweg een pragmatische aanvaarding van elkaars noden.

De Graaf van Mansfelt (opvolger van Farnese) laat een fort bouwen in Bredene en het fort van Blankenberge wordt hersteld.

In Oostende vreest men een aanval. September 1593 wordt de stad verder versterkt met veel krijgsvolk uit Zeeland en Engelsen die van Normandië komen. Michiel Everwijn schat de vijandelijke aanwezigheid op tienduizend man. Een aanval op Oostende tijdens de nacht van 20-21 oktober 1593 mislukt. De plannen om Oostende in te nemen worden weer opgeborgen. De troepenconcentratie rond de stad lost langzaam op. Superintendent Rivas, de hoogste bevelhebber in het graafschap, voorspelt dat alle volgende pogingen om Oostende eronder te krijgen, vruchteloos zullen blijken zolang Oostende niet volledig kan ingesloten worden.

November 24, 1593, Norris laat ten westen van de stad een dijk doorsteken om na te gaan hoe diep het land onder water komt te staan bij een militaire inundatie. Januari 1594 kampt Oostende met grote overstromingen, een gevolg van het ondoordacht afgraven van de dijk.

De zware kosten voor het herstellen van de zeekering en de fortificaties worden door de Staten-Generaal verhaald op de verarmde en verwoeste dorpen van het Brugse Vrije, door het heffen van hogere contributies.

November 1593 doen de Oostendenaars een poging om Brugge te veroveren. Op 29 november 1593 worden negen nieuwe compagnies soldaten aangevoerd. Op 14 december wordt het fort van Plassendale overrompeld. Januari 11, 1594, worden te Wingene de kerk en verschillende huizen in brand gestoken. Eind april 1594 wordt het fort van Snaaskerke met de grond gelijk gemaakt.

Einde mei trekt Elisabeth enkele Engelse compagnies terug uit Oostende, ze worden ingezet in Frankrijk, ter ondersteuning van de Hugenoten. Ter compensatie sturen de Staten van Zeeland een compagnie soldaten. Hierdoor ontstaat te Oostende voor het eerst een zeker evenwicht tussen de Staatse en Engelse soldaten.

Op 30 november 1594, wordt West-Nieuwkerke aangevallen. Op het einde van 1594 stelt Norris tot zijn tevredenheid vast dat alle dorpen van het Brugse Vrije en van de kasselrij van Kortrijk aan deze zijde van de Leie en het merendeel van de kasselrij van Ieper gehoorzaam contributie betalen.

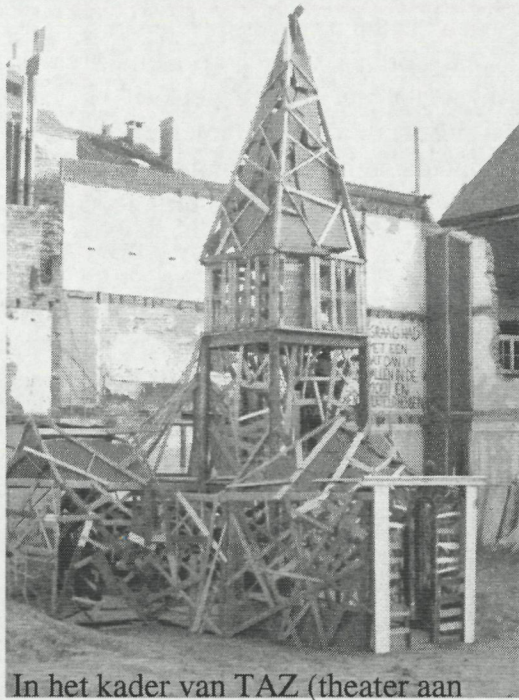
Op 27 december 1594 schrijft een magistraat van Oostende 'dat den gouverneur begint te regneren gelyck of Conynck selfs waere'. Norris int geheime contributie, stelt uit de voorraden van de stad, ontduikt verbruiksbelastingen, geeft het monopolie op visserij aan een zekere Carpentier en terroriseert andere vissers, ondervraagt en berecht eigenhandig personen. Op 28 maart 1595 verwerpt Norris fel de beschuldigingen van de magistraat. Op 18 juli gelast de Republiek haar zaakwaarnemer in Engeland om de escapades van Norris bij de Koningin ter spraak te brengen. Op 20 november worden de aantijgingen tegen Norris, in zijn aanwezigheid, voorgelezen op de Raad van State in Den Haag. De volgende dag overhandigt de Engelse ambassadeur een brief van de Koningin waarin ze eist dat Norris wordt behandeld als een edelman die goede diensten heeft gedaan voor de Koningin en de Nederlanden.... Gezien de Koningin in februari 1595 vervroegde terugbetaling gevraagd had van de uitstaande schuld van de Verenigde Provinciën en de onderhandelingen over de modaliteiten nog lopen, blijft de Republiek voorzichtig. Norris komt ervan af met een schuldbekentenis en de belofte dat hij zich in het vervolg beter zal gedragen.

Tijdens de winter 1595 hebben stormen weer grote schade aangericht aan de versterkingen. Maurits laat Oostende verder versterken en waarschuwt de Staten-Generaal dat de stad niet te houden is tenzij er vier à vijfduizend man gelegerd is. Burgers en garnizoenen werken ononderbroken aan de wallen. Maurits laat een klein aantal overstromingen uitvoeren die van Oostende een eiland maken. Op korte tijd is de stad paraat.

Eind juli stelt de Staten-Generaal vast dat 'de gheheel macht ende middlen van den lande binnen Oostende geengageert zijn'.

Op 22 september 1595 besluiten de schepenen van het Brugse Vrije om de Brugse magistraat te verzoeken middelen te vinden voor een beleg van Oostende. De Graaf van Berlaymont wordt naar Madrid gestuurd om te illustreren hoezeer Vlaanderen er zou op vooruitgaan bij een bevrijding van 'vijandelikheden, wreedheden, moorden, brandstichtingen en bedreigingen, zo groot, dat zelfs Turken en Barbaren ze niet aangericht zouden hebben'.

(wordt vervolgd)

In het kader van TAZ (theater aan zee) bouwde de groep "Ballet Dommage" met "wrakhout" van 28 juli tot 5 augustus een tijdelijke kerk op het braakliggende terrein in de Langestraat naast de "Engelse" kerk. Uit het bijgeplaatste manifest: "We hopen dat dit monument symbool zou kunnen staan voor onze zoektocht naar een plaats waar we kunnen stil staan en geloven in onze halsstarrige dromen."

GENIET MET AZURIET!

Reisbureau voor alle touroperators, vlieg-, trein-, bootticketten.

*Waar service en dienstbaarheid
geen ijdel woord is!*

REIZEN

Torhoutsesteenweg 449
Hoek Kastanjelaan
8400 Oostende
Tel. 059 51 49 51

Openingsuren

*Maandag, dinsdag, woensdag, donderdag en
vrijdag: 9 tot 12 en 14 tot 18 uur.*

Zaterdag: 9.30 tot 12 uur.

Grafisch Bedrijf
LAMMAING
Wij geven vorm aan uw identiteit.

Industriezone 2
Zandvoordeschorredijkstr., 14
8400 Oostende
T.059 70 71 23
F.059 80 45 79
print@lammaing.com
www.lammaing.com